

European Wergeland Center, Oslo

Nauka demokracji na wyspie Utøya

Mowa nienawiści to teksty, słowa, obrazy lub symbole wykorzystywane w celu rozpowszechniania nienawiści i gróźb oraz zachęcania do przemocy wobec pewnej osoby lub grupy osób ze względu na ich domniemaną lub faktyczną przynależność do określonego środowiska¹

Projekt „Nauka demokracji na Utøya” ma na celu wzmocnienie kompetencji demokratycznych wśród młodych ludzi. Utøya była celem drugiego z zamachów terrorystycznych, do których doszło w Norwegii w 2011 roku. Wykorzystując to zdarzenie jako „punkt wyjścia”, zachęca się uczniów i ich nauczycieli do przemyślenia i omówienia znaczenia różnych wartości demokratycznych oraz zagrożeń, jakim podlegają we współczesnym świecie. W trakcie trzydniowych warsztatów, których kontynuacją są zajęcia prowadzone przez uczniów w szkołach, uczestnicy są również zachęceni do poruszania w rozmowach kontrowersyjnych tematów, nawiązywania dialogu i wysłuchiwanie argumentów innych oraz do oddziaływania na rówieśników poprzez własną postawę i zachowania.

Historia Utøya i idea projektu

Utøya to niewielka wyspa o powierzchni 0,1 km kw. położona w odległości około 45 minut jazdy od Oslo. Od 1950 roku należy do Robotniczej Ligi Młodzieżowej (AUF) – przybudówki norweskiej Partii Pracy. Odbývają się tam imprezy o charakterze politycznym i społecznym organizowane zarówno przez AUF, jak i inne organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, a także młodzieżówki innych partii.

22 lipca 2011 roku w dwóch zamachach przeprowadzonych na terenie Norwegii przez 32-letniego norweskiego terrorystę zginęło 77 osób. Zamachowiec najpierw zdetonował bombę w dzielnicy rządowej w Oslo, a następnie pojechał na Utøya, gdzie odbywał się letni obóz AUF. W wyniku eksplozji śmierć poniosło osiem osób. Na Utøya zamachowiec zastrzelił 69 osób, a wiele innych zranił. Większość ofiar była w wieku poniżej 20 lat. Większość ofiar była w wieku poniżej 20 lat. Zamachowiec wyraźnie oświadczył, że postanowił zabić tych młodych ludzi ze względu na ich zaangażowanie i poglądy polityczne.

---

¹Definicja przyjęta na potrzeby norweskiej kampanii „Powstrzymać mowę nienawiści”.

Obecnie żyjemy w spolaryzowanym politycznie świecie, gdzie różne poglądy antydemokratyczne zyskują coraz większą popularność. Dlatego przeciwdziałanie mowie nienawiści, przestępstwom z nienawiści i radykalizacji postaw staje się coraz ważniejsze.

Mając na uwadze zalecenia sformułowane przez RAN (Sieć upowszechniania wiedzy o radykalizacji postaw) oraz doświadczenia z realizacji innych przedsięwzięć związanych ze zwalczaniem mowy nienawiści organizowanych przez Europejskie Centrum Wergelanda w Polsce i Grecji, autorzy tego projektu położyli nacisk na zdolności i możliwości młodych ludzi w zakresie oddziaływania na swoich rówieśników. Możemy uzyskać wspaniałe efekty, jeśli skupimy się na młodych ludziach i wykorzystamy ich do promowania pożądanых postaw i budowania w otoczeniu świadomości, że istota społeczeństwa demokratycznego polega na tym, *jak* myślimy i się zachowujemy, a nie *co* myślimy i robimy.

Utøya służy jako bardzo konkretny punkt wyjścia dla demokratycznego dialogu. Stwarza młodym ludziom niepowtarzalną okazję do zastanowienia się nad tym, jak rozumieją demokrację i jak mogą ją propagować w codziennym życiu.

Cele projektu

- wzmocnienie kompetencji demokratycznych młodych ludzi,
- wzmocnienie pewności siebie i umiejętności nauczycieli w zakresie omawiania trudnych lub kontrowersyjnych tematów, w tym zamachów z 22 lipca 2011,
- stworzenie „bezpiecznych przestrzeni”, w których uczniowie mogą wyrażać swoje opinie i obawy oraz prowadzić debaty z innymi,
- przywrócenie wyspie Utøya roli miejsca, w którym młodzi ludzie uczą się o demokracji i prawach człowieka z *wykorzystaniem* i w *imię* demokracji i praw człowieka.

Program

W każdym warsztacie uczestniczy do 8 grup złożonych z 3 uczniów i jednego nauczyciela. Większość zajęć odbywa się na Utøya, gdzie uczestnicy mają do dyspozycji centrum edukacyjne, sale konferencyjne i miejsca noclegowe. Podczas warsztatów każda grupa opracowuje plan działania, w którym określa, co chciałaby pokazać i jakie działania podjąć po powrocie w swojej szkole. W jego przygotowaniu pomagają nauczyciele i trenerzy.

Pierwszego dnia warsztatów przed wyjazdem na wyspę uczniowie odwiedzają Centrum 22 Lipca mieszczące się w dzielnicy rządowej w Oslo. Zwiedzają wystawę poświęconą dwóm zamachom, a następnie tworzą w grupach własną wystawę z wykorzystaniem zdjęć i wiadomości twitterowych. Pierwszy dzień obejmuje również spotkanie z jedną z młodych

osób, które przeżyły zamach na Utøya. Jest to okazja do zadawania pytań i wysłuchania opowieści o przeżyciach danej osoby z 22 lipca i jej późniejszych losach.

Drugiego dnia uczniowie i nauczyciele większość czasu spędzają na równoległych sesjach szkoleniowych. Uczniowie najpierw zapoznają się z pojęciem zaangażowania – zastanawiają się, jak rozumieją zaangażowanie, co w nich budzi zaangażowanie i co jest istotne z różnych punktów widzenia. Później przychodzi pora na rozmowę o wartościach demokratycznych, w trakcie której próbują zdefiniować te wartości i określić ich powiązania ze swoim zaangażowaniem. Uświadamia się im również dylematy i problemy demokracji: jak pogodzić ze sobą pewne wartości? Jak rozstrzygać spory i jak uzasadniać swoje stanowisko?

„Słuchając innych, mogę rozwijać i uzupełniać swoje poglądy, by następnie dzielić się nimi z otoczeniem. Zamiast myśleć tylko samemu i dla siebie”. Madin (klasa 9), uczestnik, kwiecień 2016

W czasie, gdy uczniowie zajmują się powyższymi zagadnieniami, nauczyciele zapoznają się z metodami omawiania kontrowersyjnych tematów w klasie. Rozumienie terminu „kontrowersyjny” różni się w zależności od kraju, regionu i kontekstu. Przykładem takiego tematu jest 22 lipca 2011. Świadczy o tym raport z 2015 roku, w którym opisano, jak o tej tragedii (nie) mówi się dzisiaj w norweskich szkołach². Tymczasem zdolność do zrozumienia i nawiązania dialogu z ludźmi o odmiennych poglądach stanowi podstawę demokracji i ma zasadnicze znaczenie dla ochrony, umocnienia i rozwoju społeczeństw demokratycznych. Nauczyciele odgrywają główną rolę w tworzeniu atmosfery zaufania w klasie, czyli „bezpiecznej przestrzeni”, w której można rozwijać takie kompetencje. Muszą wiedzieć, jak postępować w sytuacjach związanych z kontrowersyjnymi postawami, takimi jak mowa nienawiści i dyskryminacja.

Drugiego dnia po południu uczniowie uczą się, jak prowadzić dyskusję i rozwiązywać konflikty, poprzez odgrywanie scen, w których postawieni są w określonej sytuacji i przypisani do konkretnej grupy. W tym samym czasie nauczyciele uczą się i omawiają, jak pomagać uczniom w przeprowadzeniu prezentacji i zajęć w szkole. Wieczór to pora na indywidualne przemyślenia i spotkania towarzyskie.

Ostatni dzień warsztatów jest przeznaczony na zbieranie, omawianie i opracowywanie pomysłów na działania w szkołach. Na koniec każda grupa przedstawia wszystkim pozostałym, co zamierza zaproponować swoim rówieśnikom. Potem następuje podsumowanie warsztatów i wyjazd do Oslo.

---

² *Når terror ties ihjel – En diskusjon om 22. juli og demokratisk medborgerskap i skolen* (Anker, von der Lippe).

Program „Nauka demokracji na Utøya” nie kończy się z chwilą opuszczenia wyspy przez uczestników. Po powrocie do szkoły uczniowie z pomocą nauczycieli dzielą się z kolegami tym, czego nauczyli się podczas warsztatów, i przeprowadzają przygotowane w ich trakcie zajęcia.

„Mówią prosto z głowy, jasno i z lekkim przejęciem. I nieustannie podkreślają, że tragedia na Utøya pokazuje, jak potrzebne jest uczenie się o demokracji. Efekty są wspaniałe”.

Bente (nauczyciel), uczestnik, wrzesień 2016

„Nauka demokracji na Utøya” to projekt opracowany i realizowany wspólnie przez Europejskie Centrum Wergelanda, Centrum 22 Lipca, Fundację na rzecz Praw Człowieka Rafto i Utøya AS.

Pierwsze warsztaty w ramach projektu odbyły się w kwietniu 2016 roku.

O Europejskim Centrum Wegerlanda (EWC)

Europejskie Centrum Wegerlanda pełni funkcję europejskiego centrum zasobów w dziedzinie edukacji międzykulturowej, edukacji o prawach człowieka i edukacji obywatelskiej. Centrum współpracuje ze wszystkimi państwami członkowskimi Rady Europy i od wielu lat rozwija i angażuje się w działania na rzecz budowy silnego zaplecza w zakresie zwalczania mowy nienawiści oraz zapobiegania radykalizmowi i ekstremizmowi.

Podstawowe informacje

Grupa docelowa	Uczniowie szkół ponadpodstawowych (15-16 lat) i nauczyciele z Norwegii i pozostałych państw członkowskich Rady Europy ¹
Główne tematy	Wartości demokratyczne i związane z nimi dylematy. Wolność słowa a mowa nienawiści. Ekstremizm jako zagrożenie dla demokracji. Demokracja i Internet: możliwości i problemy. Kompetencje międzykulturowe i demokratyczne w praktyce.
Czas trwania	Trzydniowe warsztaty plus późniejsze zajęcia prowadzone przez uczestników w swoich szkołach.
Liczba uczestników	Do 32 osób (8 grup złożonych z 3 uczniów i jednego nauczyciela).
Materiały pomocnicze	<i>Zakładki. Przeciwdziałanie mowie nienawiści w sieci poprzez edukację o prawach człowieka (Rada Europy), Kompas: Edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą (Rada Europy), Karty zaangażowania (Fundacja na rzecz Praw Człowieka Rafto), Teaching Controversial Issues (Rada Europy)</i>
Osiągnięcia na koniec 2016 r.	<p>W 2016 roku przeprowadzono trzy trzydniowe warsztaty, w których uczestniczyło 18 grup (73 uczniów i nauczycieli).</p> <p>Co najmniej 890 uczniów wzięło udział w zajęciach zorganizowanych w różnych szkołach przez uczestników warsztatów, a także w prezentacjach dla rodziców i nauczycieli.</p>